

การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา
เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

Using social capital in social development work of the group growing organic vegetables,
safe food, Ban Kang Pla.Si Song Rak Subdistrict Municipality, Dan Sai District, Loei Province

¹ ยิ่งศักดิ์ คชโคตร

² คงสิทธิ์ จงกาม*

E-mail: mail sm667336101@lru.ac.th

โทรศัพท์: 0811642101

บทคัดย่อ

การศึกษาการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย วัตถุประสงค์ 1.เพื่อศึกษาด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 2.เพื่อศึกษาด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 3.เพื่อด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นบทความวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ กลุ่มเป้าหมายหลักคือกลุ่มประชากร ในพื้นที่บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย กลุ่มเป้าหมายผู้วิจัยเชิงคุณภาพจำนวน 3 คน กลุ่มเป้าหมายวิจัยเชิงปริมาณจำนวน 25 คน ของกลุ่มการส่งเสริมการเกษตรการก่อตั้งกลุ่มเริ่มแรกคือการปลูกไว้กินภายในครัวเรือนและผลผลิตเอะขึ้นต่อมาได้มีความคิดรวมกลุ่มเพื่อจะจำหน่ายจึงได้รวมกลุ่มกันโดยตั้งชื่อกลุ่มว่าพืชผักปลอดภัยด่านซ้ายกรีนเน็ต (Green Net) มีแนวคิดที่ปลูกผักและใช้สารเคมีน้อยที่สุดและโรงพยาบาลด่านซ้ายติดต่อซื้อผักเพื่อนำไปประกอบอาหารให้ผู้ป่วยในโรงพยาบาลและได้มีหมอมามาตรวจแปลงผักหาปริมาณสารพิษกลุ่มได้รับงบประมาณจากโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อมาต่อยอดในการให้ความรู้และสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ ผลการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลามีการพัฒนา 3 ด้านดังนี้คือ 1. ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 2.ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 3.ด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นต้น

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม,กลุ่มปลูกผัก,เกษตรอินทรีย์,อาหารปลอดภัย

Abstract

Part of providing social capital for the development of the target society, growing organic vegetables, safe food, Ban Kang Pla. Si Song Rak Subdistrict Municipality, Dan Sai District, loei Province 1. To study the organic vegetable growing group using social capital for social development. Target group grows organic vegetables, safe food, Ban Kang Pla. Si Song Rak Subdistrict Municipality Dan Sai District, loei Province 2. To study social capital, use of social capital, community society, vegetable growing, organic agriculture, safe food, Ban Kang Pla, Si Song Subdistrict Municipality. Rak, Dan Sai District, loei Province 3. For social development, using funds to visit social development, target groups, growing agricultural vegetables, safe organic food, Si Song Rak Subdistrict, Dan Sai District, loei Province, is a qualitative and quantitative research article. Target group The main group is a survey group in the Ban Kang Pla area. Si Song Rak Subdistrict Municipality, Dan Sai District, loei Province The target group consisted of 3 qualitative researchers. The target group consisted of 25 quantitative researchers. The target group was to promote food eating. The initial group participation was herbs for internal consumption. The next time more households and produce had the idea of grouping together to sell, so they joined together and named the group Dan Sai Green Net Safe Vegetables (Green Net). The idea was to grow vegetables and chemicals to Check and Dan Sai Hospital contacted to buy vegetables to use in cooking for patients in the hospital and a doctor came to inspect the vegetable plots to find out the amount of toxins received from the budget group from the Quality of Life Development Project in order to further educate and support the cause. Various uses of financial support for the social development of farmers growing organic vegetables, safe food, Ban Kang Pla has 3 developments, among them: 1. For the organic vegetable growing group, using social capital for social development. such as organic vegetables, safe food, fishbone house Si Song Rak Subdistrict Municipality, Dan Sai District, loei Province 2. In terms of social capital, use of social capital, stopping by to develop society, communities, growing organic vegetables, safe food, Ban Kang Pla, Si Song Rak Subdistrict, Dan Sai District, loei Province. 3. In terms of social development, use of social capital for social development, planting target groups of agricultural vegetables. Organic food safe Ban Nga fish Si Song Rak Subdistrict Municipality, Dan Sai District, loei Province, etc.

Keywords: social capital, vegetable growing groups, organic farming, food safety

¹ ผศ.ดร. ยิ่งศักดิ์ คชโคตร อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ตำแหน่งนักวิชาการหน่วยงานสังกัด คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยจังหวัดเลย

² นักศึกษา นายคงสิทธิ์ จอกลงาม หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

เมื่อกล่าวถึงทุนทางสังคมนั้นโดยทั่วไปจะเป็นกล่าวถึงทุนทางสังคมใน 3 ประเด็นได้แก่ คือ นิยามแนวคิดและทฤษฎีอธิบายทุนทางสังคมและงานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคมซึ่งในแต่ละประเด็นได้มีนักวิชาได้ให้ความหมายแนวคิดและทฤษฎีไว้อย่างหลากหลายทุนทางสังคม (social capital) คือ ปัจจัยเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมซึ่งมีความร่วมมือกันและไว้นิยามเชื่อใจกันแต่นักวิชาการส่วนมากก็ยังไม่นิยาม “ทุนทางสังคม” ที่ใช้ร่วมกันเพราะยังไม่สามารถให้ความหมายของ “ทุนทางสังคม” ที่ชัดเจนตายตัวได้ดังที่นักวิชาการตะวันตกส่วนมากเห็นว่าไม่มีคานิยามของ “ทุนทางสังคม” ที่สามารถตกลงกันแน่นอนแต่ในการศึกษาวิจัยจะยึดหลักเกณฑ์และระดับการสอบสวนหรือใช้นิยามที่มีผู้ใช้ร่วมกันมากที่สุดซึ่งเป็นนิยามที่เน้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ด้านการผลิตรายใดก็ได้ที่การรวบรวมทัศนะของนักวิชาการต่าง ๆ เกี่ยวกับความหมายของ “ทุนทางสังคม” หรือ social capital ทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ตัวอย่างของทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึง คือ ความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) สถาบัน (Institution) ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมรูปแบบใดที่เป็นทุนทางสังคมนั้นเราอาจพิจารณาง่าย ๆ ว่าท้ายที่สุดแล้วมันสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเราได้หรือไม่นั่นเองทุนทางสังคมเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกิจกรรมร่วมมือกันยังมีมากเท่าไรก็อาจเป็นผลดีในแง่ที่ว่าเกิดการเรียนรู้รับรู้และส่งผ่านข้อมูลข่าวสารระหว่างกันทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่สามารถยึดโยงและยอมรับร่วมกันซึ่งคุณค่าอันนี้นั่นเองที่ส่วนหนึ่งเราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ นายเจมส์ โคลแมน (James Coleman, 1988) ได้ทำการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมในครอบครัวมีผลอย่างสำคัญในการสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมปลายโดยทุนทางสังคมในครอบครัววัดจากการมีอยู่ของพ่อและแม่ในครอบครัวจำนวนพี่น้องความคาดหวังในตัวลูกของแม่เรื่องการศึกษาลูกที่มีทั้งพ่อและแม่ในครอบครัวจำนวนพี่น้องที่น้อยกว่าและแม่คาดหวังในเรื่องการศึกษามีแนวโน้มที่จะสำเร็จการศึกษามากกว่า

การพัฒนาสังคมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ได้รับ ความสนใจจากสหประชาชาติตั้งแต่ในช่วงการพัฒนาในทศวรรษที่ 2 (ค.ศ. 1971 – 1980) เป็นต้นมา ในขณะเดียวกันประเทศไทยได้เริ่มให้ความสนใจต่อการพัฒนาสังคมนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 -2514) เป็นต้นมา ทั้งนี้การศึกษาแนวคิดการพัฒนาสังคมผู้ศึกษาควรมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย การพัฒนาสังคมความสำคัญของการพัฒนาสังคมเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาสังคมระบบการพัฒนาสังคม ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมอย่างชัดเจนเพื่อให้สามารถเข้าใจและนำไปวิเคราะห์กับปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างถูกต้อง วิชัย รูปขำดี (2551 : 195) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาสังคมโดยมีการแยกออกเป็น 4 ความหมายย่อยดังนี้ ความหมายแรกเป็นการให้ความหมายจากคำว่า “การพัฒนา” กับคำว่า “สังคม” ในความหมายนี้การพัฒนาสังคมครอบคลุมการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านโดยจะหมายถึงอะไรก็ตามที่เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคม (Society) ก็จะถือว่าเป็นการพัฒนาสังคมทั้งหมดซึ่งจะรวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ความหมายที่สองเป็นการให้ความหมายที่เน้นเฉพาะด้านของการพัฒนาคน คือ ด้านสังคมเป็นความหมายที่กำหนดขึ้นจากการประชุมองค์การ ECAFE (Economic Commission for Asia and the Far East) ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเป็น ESCAP (Economic and Social Commission for Asia and Pacific) เมื่อ ค.ศ. 1970 จากการประชุมดังกล่าวมีข้อสรุปว่า การพัฒนาสังคมเป็นอีกด้านหนึ่งของการพัฒนามิใช่เป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจแต่เป็นเงื่อนไขของการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาสังคมย่อมต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครองและปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ในความหมายนี้เน้นการที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุขและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นอยู่ตลอดเวลาที่มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกลุ่มคนและสถาบันในสังคม ความหมายที่สามเป็นการให้ความหมายโดยแยกการพัฒนาออกเป็น ส่วน ๆ ตามสาขาวิชาต่าง ๆ ที่

เกี่ยวข้องแล้วมีการจัดกลุ่มสาขาแต่ละประเภทว่าสาขาใดควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับด้านสังคมของประชาชน เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กำหนดให้สาขาการศึกษา สาธารณสุข และสวัสดิการสังคมเป็นเรื่องของการพัฒนาสังคม ความหมายสุดท้ายเป็นการให้ความหมายจากการกำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสวัสดิการสังคมโดยเป็นการพิจารณาว่าการจัดสวัสดิการทั้งระดับบุคคล กลุ่มชุมชน และสังคม ได้แก่ สังคมสงเคราะห์ การประชาสงเคราะห์ รวมถึงการจัดสวัสดิการช่วยเหลือและการกุศลต่าง ๆ ล้วนเป็นการพัฒนาสังคม

การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย การก่อตั้งกลุ่มเริ่มแรกคือการปลูกไว้กินภายในครัวเรือนและผลผลิตเอะขึ้นต่อมาได้มีความคิดรวมกลุ่มเพื่อจะจำหน่ายจึงได้รวมกลุ่ม กันโดยตั้งชื่อกลุ่มว่าพืชผักปลอดภัยด้านซ้ายกรีนเนตมีแนวคิดที่ปลูกและใช้สารเคมีน้อยที่สุดจนได้มีโรงพยาบาลด่านซ้ายติดต่อเข้ามาเพื่อซื้อผักเพื่อนำไปประกอบอาหารเพื่อให้ผู้ป่วยในโรงพยาบาลและได้มีหมอมารตรวจแปลงวัดปริมาณสารพิษส่วนหนึ่งได้รับงบประมาณจากโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตมาต่อยอดในการให้ความรู้และสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ ถ้าไม่ให้ชาวบ้านปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แล้วจะให้เขาปลูกอะไรงานวิจัยมีทางออกให้ไหมเสียงสะท้อนของชาวบ้านก้างปลาที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตรบนที่สูงโดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวจากเสียงสะท้อนของชาวบ้านจึงนำมาสู่งานวิจัยในโครงการ (Smart Farmer) เกษตรทางเลือกและความมั่นคงทางอาหาร (2559-60) และโครงการเพิ่มศักยภาพเกษตรกรและหมู่บ้านต้นแบบการผลิตและการตลาดสีเขียวมาตรฐานด้านซ้ายกรีนเนต ฯ (2560-61) ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปัจจุบันหมู่บ้านก้างปลากลายเป็นต้นแบบหมู่บ้าน (Smart Farmer) อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่เปลี่ยนจากการทำเกษตรปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นการปลูกพืชผักปลอดภัยส่งตลาดสีเขียวโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชด่านซ้ายและตลาดประชารัฐภายใต้มาตรฐาน “Dansai Green Net” นอกจากเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคแล้วยังสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้ต่อเนื่องตลอดทั้งปีที่สำคัญช่วยลดพื้นที่บุกรุกผืนป่าซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญหมู่บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีพื้นที่กว่า 9,965 ไร่ส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนมีประชากรอาศัยอยู่ราว 223 คน มีทั้งสิ้น 60 ครัวเรือนด้วยสภาพภูมิประเทศเป็นที่ลาดชันและเชิงเขาพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อกเขาสลับซับซ้อนมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเล 500 -1,100 เมตร มีพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาเป็นที่ราบลุ่มแคบ ๆ สลับกับหุบเขาเพียงร้อยละ 4-5 ของพื้นที่ทั้งหมดถูกใช้เป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการเกษตรเมื่อชุมชนขยายตัวจึงต้องขยายพื้นที่รุกเข้าไปในผืนป่าที่ดินป่าไม้จึงถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เกษตรอย่างถาวรและต่อเนื่องแต่การนำไปใช้ประโยชน์ด้านการเพาะปลูกจะประสบปัญหาการชะล้างการพังทลายของหน้าดินหากไม่มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ดีพอโดยเฉพาะหน้าดินที่มีดินอยู่น้อยยังมีปัญหามากนอกจากก่อให้เกิด “เขาหัวโล้น” แล้วการทำเกษตรโดยการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่มีการใช้สารเคมีในปริมาณมาก ๆ ยังส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่ราบลุ่มบทความวิชาการนี้จะให้ความสำคัญกับการใช้ที่ดินแหล่งน้ำและผืนป่าเพราะถือเป็นพื้นฐานสำคัญต่อวิถีการทำการเกษตรของชาวบ้านก้างปลาและเกี่ยวข้องกับบทความวิชาการกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในทางเศรษฐศาสตร์ “ทุน” หมายถึงปัจจัยการผลิตชนิดหนึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ร่วมกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เพื่อการผลิตสินค้าและบริการเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าสินทรัพย์ (Capital Goods) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สิ่งก่อสร้าง (Construction) และเครื่องจักรเครื่องมือ (Equipment) ในกรณีการผลิตทางการเกษตรสัตว์ใช้งานต่าง ๆ ถือเป็นปัจจัยทุนเช่นกันนอกจากนี้ในบางกรณีอาจรวมทรัพยากรมนุษย์ทุนที่ดินทุนวัตถุดิบ เป็นต้น (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. 2534 : 45)

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
3. เพื่อศึกษาด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

3. ขอบเขต

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัย บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ ผลการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา มีการพัฒนา 3 ด้านดังนี้คือ

1. ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
2. ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
3. ด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นต้น

3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

3.3 ขอบเขตด้านประชากร

1. กลุ่มเป้าหมายวิจัยเชิงคุณภาพประชากรในพื้นที่บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จำนวน 3 คน

2. กลุ่มเป้าหมายวิจัยเชิงปริมาณประชากรในพื้นที่บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จำนวน 25 คน

4. คำจำกัดความ

ทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ตัวอย่างของทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึงคือความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) สถาบัน (Institution) ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมรูปแบบใดที่เป็นทุนทางสังคมนั้น เราอาจพิจารณาว่า ง่าย ๆ ว่าท้ายที่สุดแล้วมันสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเราได้หรือไม่นั่นเอง

การพัฒนาสังคม หมายถึง การมุ่งการพัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้ามีความสงบสุข เกิดความเป็นธรรมสร้างสรรค์และสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวมพร้อมกับดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ วัฒนธรรมและค่านิยมอันดีและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบทและในเมืองให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

การทำเกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตพืชที่ปลอดจากการใช้สารเคมีทุกชนิดทุกขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช หรือฮอร์โมนสังเคราะห์ เป็นต้น โดยอนุญาตให้ใช้เฉพาะปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ ปุ๋ยคอก ปุ๋ย

หมักปุ๋ยชีวภาพ และปุ๋ยพืชสดเท่านั้น รวมถึงมีการจัดพื้นที่ปลูกพืชไม้ให้ปนเปื้อนกับแปลงปลูกพืชแบบเคมีและ
ห่างไกลจากสารเคมี

เนื้อหา

ผลการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา มีการ
พัฒนา 3 ด้าน คือ 1. ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตร
อินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 2.ด้านทุนทางสังคมการใช้
ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก
อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 3.ด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตร
อินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีดังนี้

1.ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์ อาหารปลอดภัย

1.1กลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์ หมายถึงคือการทำการเกษตรด้วยหลักธรรมชาติบนพื้นที่การเกษตรที่ไม่มี
สารพิษตกค้างและหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดินทางน้ำและทางอากาศเพื่อส่งเสริมความอุดม
สมบูรณ์ของดินความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้
สารเคมีสังเคราะห์หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรมใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบในการ
ผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตสูงด้วยคุณค่าทางอาหารและปลอดภัยโดยมีต้นทุนการ
ผลิตต่ำเพื่อคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจพอเพียงแก่มวลมนุษยชาติและสรรพชีวิตผักที่เพาะปลูกด้วยวิธีการทางเกษตร
อินทรีย์ (Organic Agriculture) ซึ่งเป็นวิธีการเพาะปลูกแบบธรรมชาติที่ไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ใดๆในทุกขั้นตอนของ
การผลิตหลักการผลิตผักอินทรีย์ 1. เลือกพื้นที่ที่ไม่เคยทำการเกษตรเคมีมาไม่น้อยกว่า 3 ปี 2. เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้าง
ดอนและโล่งแจ้ง

1.2ประเภทและประโยชน์กลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์

1.) ประเภทของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์แบ่งเป็นออก 2 ประเภทหลัก ได้แก่ 1.) เกษตรอินทรีย์แบบ
พึ่งพาตนเองซึ่งโดยมากเป็นการเกษตรแบบอาศัยภูมิปัญญาพื้นบ้าน 2.) เกษตรอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานผู้ผลิตที่
สำคัญคือเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ร่วมกับ (Greenet) และมูลนิธิสายใยแผ่นดินในระยะที่ผ่านมาเริ่มมีบริษัทเอกชน
และอุตสาหกรรม เป็นต้น

2.) ประโยชน์ของกลุ่มปลูกผักอินทรีย์ให้ปริมาณและคุณภาพผลผลิตที่ดีกว่าให้อาหารปลอดภัย
สำหรับชีวิตที่ดีกว่าให้ต้นทุนการผลิตที่ต่ำเพื่อเศรษฐกิจที่ดีกว่าให้คุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตที่ดีกว่าให้ผืนดินที่อุดม
สมบูรณ์ดีกว่าให้สิ่งแวดล้อมที่ดีกว่า

ตารางที่ 1 ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์

รายการ	จำนวน
1.การรวมกลุ่มของชุมชนประชากรเพศชายการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของ กลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	13
2.การรวมกลุ่มของชุมชนประชากรเพศหญิงการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของ กลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	17
โดยรวม	25

ตารางที่ 1 ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์ 1.การรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากรเพศชาย 13 คน
2.การรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากรเพศหญิงการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 17 คนโดยรวมมีการรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากร 25 คน

ภาพที่ 1 การประชุมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์

2.ด้านการใช้ทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัย

2.1ทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ตัวอย่างของทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึงคือความเชื่อถือว่าไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) สถาบัน (Institution) ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมรูปแบบใดที่เป็นทุนทางสังคมนั้นเราอาจพิจารณาได้ง่ายๆว่าท้ายที่สุดแล้วมันสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเราได้หรือไม่นั่นเอง

2.2ประเภทและประโยชน์ทุนทางสังคม

1.)ทุนทางสังคมอาจแบ่งกว้างๆได้เป็นสองประเภท คือ ทุนทางสังคมภายใน (Cognitive social capital) และ ทุนทางสังคมภายนอก (Structural social capital)

2.)ประโยชน์ทุนทางสังคม กล่าวโดยกว้างๆแล้วทุนทางสังคมให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้โดยผ่านสองช่องทาง คือ ลดต้นทุนทางธุรกรรม (Transaction cost) และลดต้นทุนการตรวจสอบดูแล (Monitoring cost)

ตารางที่ 2 ด้านการใช้ทุนทางสังคม

รายการ	จำนวนบาท	ค่าร้อยละ
1.ด้านทุนทางสังคมการลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	300	15.789
2.ด้านทุนทางสังคมค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผักคิดรวมเป็นค่าใช้จ่าย 1,900 บาท 1ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	1,600	84.210
โดยรวม	1,900	100

จากตารางที่ 2 พบว่า ด้านการใช้ทุนทางสังคม 1.ด้านทุนทางสังคมการลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักและด้านทุนทางสังคมค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผักคิดรวมเป็นค่าใช้จ่าย 1,900 บาท 1ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย

จังหวัดเลย การลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักค่าใช้จ่าย 300 บาท คิดเป็นร้อยละ 15.789 2.ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผัก 1,600 บาท คิดเป็นร้อยละ 84.210

ภาพที่ 2 แปลงปลูกผักกลุ่มเกษตรอินทรีย์

3.ด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัย

3.1การพัฒนาสังคม หมายถึง การมุ่งการพัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้ามีความสงบสุขเกิดความเป็นธรรมสร้างสรรค์ละสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวมพร้อมกับธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติวัฒนธรรม และค่านิยมอันดีและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบทและในเมืองให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

3.2ประเภทและประโยชน์ด้านพัฒนาสังคม

1.)ประเภทพัฒนาสังคมมี 7 ประเภท 1.การพัฒนาสังคมและจิตสวัสดิการเด็กและเยาวชน 2.การพัฒนาสังคมและจิตสวัสดิการครอบครัว 3.การพัฒนาสังคมและจิตสวัสดิการสตรี 4.การพัฒนาสังคมและจิตสวัสดิการคนพิการและผู้สูงอายุ 5.การพัฒนาสังคมและจิตสวัสดิการผู้ด้อยโอกาสและอื่น ๆ 6.การพัฒนาสังคมและจิตสวัสดิการที่อยู่อาศัย 7.การพัฒนาสังคมและจิตสวัสดิการชุมชนและสังคม

2.)ประโยชน์พัฒนาสังคม1.ทำให้ปัญหาของสังคมลดน้อยและหมดไปในที่สุด 2.ป้องกันไม่ให้อาการนั้นหรือปัญหาในลักษณะเดียวกันเกิดขึ้นแก่สังคมอีก 3.ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาแทน 4.ทำให้ประชาชนในสังคมสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามฐานะของแต่ละบุคคล

ตารางที่ 3.ด้านพัฒนาสังคม

รายการ	จำนวนบาท	ค่าร้อยละ
1.ด้านพัฒนาสังคมขายผักที่ตลาดได้กำไรการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	600	60
2.ด้านพัฒนาสังคมได้กำไรจากการขายส่งตลาดการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	400	40
โดยรวม	1,000	100

จากตารางที่ 3 พบว่า ด้านพัฒนาสังคม 1.ด้านพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ขายผักที่

ตลาดได้กำไรวันละ 600 บาทต่อวันคิดเป็นร้อยละ 60 2.ด้านพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้กำไรจากการขายส่งตลาด 400 บาทต่อวันคิดเป็นร้อยละ 40 โดยรวมแล้วขายผักได้กำไรวันละ 1,000 บาทคิดเป็นร้อยละ

ภาพที่ 3 การซื้อขายของตลาดบ้านก้างปลา

บทสรุป

1.ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์ 1.การรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากรเพศชาย 13 คน 2.การรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากรเพศหญิงการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 17 คนโดยรวมมีการรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากร 25 คน

2. ด้านการใช้ทุนทางสังคม 1.ด้านทุนทางสังคมการลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักและด้านทุนทางสังคมค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผักคิดรวมเป็นค่าใช้จ่าย 1,900 บาท 1ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย การลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักค่าใช้จ่าย 300 บาทคิดเป็นร้อยละ 15.789 2.ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผัก 1,600 บาท คิดเป็นร้อยละ 84.210

3.ด้านพัฒนาสังคม 1.ด้านพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ขายผักที่ตลาดได้กำไรวันละ 600 บาทต่อวันคิดเป็นร้อยละ 60 2.ด้านพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้กำไรจากการขายส่งตลาด 400 บาทต่อวันคิดเป็นร้อยละ 40 โดยรวมแล้วขายผักได้กำไรวันละ 1,000 บาทคิดเป็นร้อยละ

สำหรับตลาดสีเขียวที่โรงพยาบาลพระยุพราช อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จะมีการตั้งทุกวันจันทร์ตั้งแต่เวลาเช้ามืดจนฟ้าเริ่มสว่างเป็นตลาดขนาดย่อมตั้งโต๊ะเรียงแถวหน้ากระดานราว 7-8 ร้านค้าซึ่งผู้คนจากบ้านนาหมูนและบ้านก้างปลาจะนำผักพื้นบ้านและอาหารปามาวางขายกันอย่างครึกครื้นโดยจากการสอบถามเหล่าบรรดาแม่ค้าทั้งหลายพบว่าแม้ราคาของผักนั้นจะอยู่ที่ราว 10-30 บาท แต่พวกเขากลับสร้างรายได้ถึงวันละ 1,000 บาทเลยทีเดียว อย่างไรก็ตามรายได้หลักของชาวบ้านไม่ได้มาจากการปลูกผักไร้สารพิษขายแต่พวกเขายังมีการปลูกข้าวหรือกรีดยางพาราไปตามฤดูกาลส่วนของผักไร้สารนี้เป็นเพียงรายได้เสริมเท่านั้นด้วยความสำคัญดังกล่าวทำให้ผู้บริโภคใดให้ความสนใจต่อการบริโภคผักปลอดสารพิษเป็นจำนวนมากและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่ทั้งนี้ผลการสำรวจความคิดเห็นต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผักปลอดสารพิษว่าผู้บริโภคมีความรู้ความเข้าใจมากน้อยเพียงใดผลการสำรวจพบว่าผลการศึกษาทำให้ทราบถึงความเข้าใจที่ถูกต้องต่อ “ผักปลอด สารพิษ” ตามความหมายของศัพท์บัญญัติและนิยามที่เกี่ยวกับผักสะอาดที่มีวางขายอยู่ในท้องตลาด (สถาบันพืชอินทรีย์กรมวิชาการเกษตร) (วีระศักดิ์สมยานะ, 2550)

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐกิตติ์ ปัทมะ. (2563). การพัฒนาระบบเกษตรอัจฉริยะของประเทศไทย. เรียกใช้เมื่อ 4 พฤศจิกายน 2563 จาก https://www.senate.go.th/document/Ext23700/23700529_0008.PDF
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). ภูมิทัศน์ภาคเกษตรไทย จะพลิกโฉมอย่างไรสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 22 มีนาคม 2563 จาก <https://www.nstda.or.th/agritec/78-featured-article/303-smart-green-house/>
- ไพโรจน์ บัวสุข. (2557). แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรตามแนวพุทธของปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดขอนแก่น. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร , 5(2), 20-28.
- ยอดชาย ทองไทยนันท์. (2551). ความหลากหลายทางชีวภาพกับการผลิตปศุสัตว์ ตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ กองบำรุงพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตร และสหกรณ์.
- สถาบันการจัดการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกษตร. (2563). โรงเรือนอัจฉริยะนวัตกรรมตอบ โจทย์เกษตร 4.0. เรียกใช้เมื่อ 4 พฤศจิกายน 2563 จาก <https://www.nstda.or.th/agritec/78-featured-article/303-smart-green-house/>
- สถาบันการจัดการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกษตร. (2564). โรงเรือนพลาสติกเพื่อการผลิต พืชผักคุณภาพ. เรียกใช้เมื่อ 25 พฤษภาคม 2564 จาก <https://zhort.link/cqO>
- สมบัติ พุทธา. (2564). สศท.7 โขว์แปลงเรียนรู้เกษตรอัจฉริยะ ศกอ. จ.สุพรรณบุรี ดึง เทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต. เรียกใช้เมื่อ 25 พฤษภาคม 2564 จาก <https://zhort.link/cra>
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน). (2563). เกษตรอินทรีย์ คือ อะไร และ ทำไมต้อง เกษตรอินทรีย์. เรียกใช้เมื่อ 4 พฤศจิกายน 2563 จาก http://www.arda.or.th/Knowledge_detail.php?id=17 วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ Journal of MCU Nakhondhat | 257
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภोजอมพระ. (2564). เกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์ 4.0. เรียกใช้เมื่อ 31 มีนาคม 2564 จาก http://oniepr.com/news_show.php?nid=204278
- อุทิศ ทาหอม, สำราญ ฐะตา และคเนศ วงษา. (2562). การพัฒนาศักยภาพ เกษตรกรแบบมี ส่วนร่วมโดยการประยุกต์ใช้หลักเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อลดต้นทุนการผลิตของ เกษตรกรชุมชนบ้านคูขาดตำบลสตึกอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ . วารสารพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 21(2), 1-27.